

José Carlos Mariátegui

Om Trotskij

Nedan återges två artiklar om Trotskij. De är intressanta bl a därför att den första (*Trotskij*) är skriven 1924, och den andra (*Trotskij's exil*) 1929.

1924 tillhörde Trotskij den högsta ledningen i bolsjevikpartiet, och hade stor prestige internationellt (fast han befann sig under attack), medan han i början av 1929 hade förvisats från Sovjetunionen (och befann sig i Turkiet).

Det är intressant hur Mariátegui reagerade inför detta. Lägg märke till att de uppgifter som Mariátegui hade att utgå från i sin andra artikel (från 1929) var enbart de som kom officiellt från Sovjetunionen, och de var inte särskilt smickrande för Trotskij. Och otvivelaktigt har Mariátegui tagit intryck av smutskastningen, men han sväljer den inte med hull och hår, utan upprätthåller trots allt en viss försiktig distans till hela problematiken.

Trotskij

Ur *Variedades*, 19 april 1924

Trotskij är inte bara en framträdande person, han är också filosof, historiker och kritiker av revolutionen. Ingen revolutionsledare kan, naturligtvis, ha en översiktlig och klar uppfattning om revolutionens rötter och ursprung. Lenin, som exempel, utmärktes av en unik förmåga att känna och förstå den moderna historiens riktning och betydelsen av dess händelser. Men Lenins djupgående studier berörde bara politiska och ekonomiska frågor. Trotskij har dessutom varit intresserad av revolutionens konsekvenser för filosofi och konst.

Trotskij polemiserar med författare och konstnärer som annonserar en ny konst, uppkomsten av en proletär konst. Har revolutionen redan fått sin egen konst? Trotskij skakar på huvudet. ”Kultur”, skriver han, ”är inte den första fasen av lycka; den är dess slutliga resultat”. Proletariatet lägger för närvarande sin energi på kampen för att besegra bourgeoisien och i arbetet för lösa problemen inom ekonomi, politik och utbildning. Den nya ordningen är ännu alltför embryonal och i inledningen. Den befinner sig i en formativ period.

Proletär konst kan ännu inte framträda. Trotskij definierar utvecklingen av konst som det högsta beviset på en epoks vitalitet och värde. Proletär konst kommer inte att vara en som beskriver den revolutionära kampens episoder, utan mer som en som beskriver livet som uppkommer ur revolutionen, dess skapelser och dess frukter. Det är därför inte fråga om att tala om en ny konst. Konsten, liksom den nya sociala ordningen, genomgår en period av försök och misstag. ”Revolutionen kommer att visa sin natur i konst när den inte längre är en syndaflod främmande för artisten.” Den nya konsten kommer att skapas av en ny sorts människa. Konflikten mellan den döende verkligheten och den nya som föds kommer att vara i många år, år med strider och olust. Först när dessa år passerat, när den nya mänskliga organisationen är etablerad och säkrad, kommer de nödvändiga villkoren existera för en utveckling av proletär konst. Vilka kommer de viktigaste kännetecknen för denna framtida konst vara? Trotskij formulerar några teser. Enligt hans bedömning kommer den framtida konsten att vara ”oförenlig med pessimism, med skepticism och med alla andra former av andligt sammanbrott. Den är realistisk, aktiv, vitalt kollektivistisk och fylld av en gränslös skapande tro på framtiden”.

Detta är säkerligen inte en godtycklig tes. Den hopplöshet, nihilism och morbiditet som samtida litteratur i olika grad innehåller, är karakteristiska egenskaper för ett utmattat,

nerslitet och dekadent samhälle. Ungdomen är optimistisk, bejakande och glädjefull; de gamla är skeptiska, negativa och klagande. Det unga samhällets filosofi och konst kommer konsekvent att ha en annan ton än filosofin och konsten i ett senilt samhälle.

Trotskij undersöker andra hypoteser och tolkningar i denna riktning. Bourgeoisens kulturella och intellektuella ansträngningar är huvudsakligen inriktade mot utveckling av produktionens teknik och mekanism. Vetenskapen är väsentligen ägnad att generera en allt fullständigare mekanisering. Den härskande klassens intressen är motståndare till förnuftsmässig produktionen och därför motståndare till förnuftsmässiga livsmönster. Människornas främsta intressen är i allt nyttighetsinriktade. Denna eras ideal är profit och samlande. Ackumulering av förmögenheter verkar vara det viktigaste syftet för människolivet. Och den nya ordningen, den revolutionära ordningen, kommer verkligen att göra livsmönstren förnuftiga och för-mänskligade. Den kommer att lösa de problem som den borgerliga ordningen, på grund av dess struktur och funktion, är oförmögen att lösa. Den kommer att medföra kvinnornas frigörelse från hemsloveriet, tillförsäkra barnen en social utbildning, och befria giftermålet från ekonomiskt tvång. Socialismen, så kritiserad och förtalad som materialistisk, är ur denna synvinkel ett slutgiltigt återtagande, en pånyttfödelse, av andliga och moraliska värden som krossats av kapitalismens organisation och metoder. Om materiella ambitioner och intressen var dominerande i den kapitalistiska eran, så kommer den proletär eran, dess natur och dess institutioner, att finna inspiration i etiska intressen och ideal.

Trotskij's dialektik leder oss till en optimistisk vision för västerlandet och för mänskligheten. Spengler förespeglar en total nedgång för västerlandet. Socialismen, enligt denna teori, är bara ett stadium i civilisationens utveckling. Trotskij ser krisen som enbart den borgerliga kulturens, för att inte säga det kapitalistiska samhällets, skymning. Denna kultur, detta gamla avskyvärda samhälle, håller på att försvinna; en ny kultur, ett nytt samhälle är på väg fram ur dess innanmäte. Uppkomsten av en ny härskande klass, som har mycket djupare rötter och är mer vital än dess föregångare, kommer att på nytt höja den mentala och moraliska energi. Den mänskliga utvecklingen kommer då att framstå som uppdelad i följande stadier: antiken (slaveriets regim); medeltiden (träldomens regim); kapitalismen (lönearbetets regim); socialismen (den sociala jämlikhetens regim). De trettio till fyrtio åren av proletär revolution, säger Trotskij, kommer att markera en övergångstid.

Är mannen som teoretiserar så djupt och skarpsinnigt samme man som hyllade och förnyade Röda Armén? En del känner kanske bara till den stridslustne Trotskij, målet för så många porträtt och karikatyrer; Trotskij på det bepansrade tåget, krigets minister och generalissimo, den Trotskij som hotar Europa med en napoleonsk invasion. Men denna Trotskij existerar i verkligheten inte. Han är nästan uteslutande en uppfinning av pressen. Den verkliga Trotskij är den som han avslöjar i sina skrivelser. En bok ger alltid en mer exakt och sanningsenlig bild än en uniform. Speciellt kan en generalissimo inte filosofera så mänskligt och human. Kan någon föreställa sig Foch, Ludendorff, eller Douglas Haig med Trotskij's mentala utblick?

Fantasin om den stridslustne Trotskij, den napoleonlike Trotskij, emanerar ur en enda aspekt av rollen som hyllad revolutionär i Sovjet-Ryssland: hans kommando över Röda Armén. Som är välkänt, ledde Trotskij först kommissariatet för utrikes ärenden, men utgången av Brest-Litovsk-förhandlingarna tvingade honom att lämna ministeriet. Trotskij ville att Ryssland skulle möta den tyska militarismen med tolstoysk attityd: avvisa en påtvingad fred och utan motstånd lägga ner vapnen inför motståndaren. Lenin, med mer politiskt förnuft, föredrog kapitulation. Trotskij förflyttades till krigskommissariatet och gavs uppgiften att organisera Röda Armén. I denna uppgift demonstrerade Trotskij sin förmåga att organisera och genomdriva. Den ryska armén hade upplösts. Tsarismens fall, revolutionens framfart och krigets slut, hade lett till dess sönderfall. Sovjeterna saknade medel för att rekonstruera den.

Knappt någon krigsmateriel fanns kvar. De monarkistiska officerarna och generalerna kunde inte anlitas på grund av deras uppenbart reaktionära inställning. För tillfället försökte Trotskij utnyttja den allierade militära missionens tekniska stöd och exploatera Ententens intresse i att behålla stödet till Ryssland mot Tyskland. Men de allierade missionerna önskade framförallt bolsjevikernas fall. Om de låtsades alliera sig med dem var det för att lättare kunna underminera dem. Bland de allierade missionerna fann Trotskij bara en lojal kollabortör: kapten Jacques Sadoul i den franska staben, vilken till slut anslöt sig till revolutionen, förförd av dess ideal och dess folk. Sovjeterna tvingades slutligen att utvisa ententens diplomater och militära personal ur Ryssland. Och Trotskij, som bemästrade alla svårigheter, kom att skapa en kraftfull armé som segerrikt försvarade revolutionen från attacker från alla dess fiender, yttre såväl som inre. Den initiala kärnan till denna armé var tvåhundra tusen frivilliga från avantgardet och den kommunistiska ungdomen. I den mest riskfyllda perioden för sovjeterna, kommenderade Trotskij en armé på mer än fem miljoner soldater.

Och liksom dess förre generalissimo är Röda Armén en ny instans i världens militära historia. Den är en armé som vet sin roll som en revolutionär armé och aldrig glömmer sin uppgift att försvara revolutionen. Dess anda utesluter därför varje specifikt krigsliknande imperialistiskt tänkesätt. Dess disciplin, organisation och struktur är revolutionerande. Medan generalissimon höll på att skriva en artikel om Romain Rolland så höll soldaterna kanske på med att upptäcka Tolstoy eller läsa Kropotkin.

Trotskijs exil

Ur *Variedades*, 23 februari 1929

Trotskij förvisad från Sovjet-Ryssland: En händelse som den internationella revolutionära opinionen har svårt att ta till sig. Den revolutionära optimismen medgav aldrig att denna revolution, som den franska, skulle kunna ta slut och fördöma sina hjältar. Men vad man i sitt sinnes fulla bruk inte hade förväntat sig, är att uppgiften med att organisera den första stora socialistiska staten skulle antas i enhälligt samförstånd, utan debatt eller våldsamma konflikter, i ett parti med mer än en miljon lidelsefulla militanter.

Trotskijs åsikt spelar en betydande roll i sovjetisk politik. Den representerar, om man vill definiera den i två ord, marxistisk ortodoxi, och tar sig an den rådande ymniga och bångstyriga ryska verkligheten. Den exemplifierar den socialistiska revolutionens urbana, industriella och arbetarklassmässiga känsla. Den ryska revolutionens internationella och ekumeniska betydelse, och som föregångare för en ny civilisation, är de idéer som Trotskij och hans kamrater med kraft framför skyldiga. Utan vaksam kritik, det bästa beviset på bolsjevikpartiets vitalitet, skulle den sovjetiska regeringen förmodligen riskera att hamna i formalism, mekanisk byråkratism.

Men tills nu har inte något visat att trotskismen är förmögen att ersätta Stalin med en större objektiv kapacitet för att realisera det marxistiska programmet.

Den huvudsakliga delen av den trotskistiska oppositionens plattform är kritiskt deltagande. Men när man granskar de element som kan påverka sovjetisk politik, verkar varken Stalin eller Bucharin vara särskilt långt från att skriva under de flesta av de fundamentala koncepten hos Trotskij och hans adepter. De trotskistiska förslagen och lösningarna har, å andra sidan, inte samma soliditet. I det mesta som berör agrar och industriell politik, kampen mot byråkratism och NEP-andan, har inte trotskismens smak för teoretisk radikalism kondenserats till konkreta och precisa formler. I den terrängen har Stalin och majoriteten, som dessutom ansvarar för administrationen, en mer realistisk känsla för vad som är möjligt.

Den ryska revolutionen avancerar, liksom varje stor revolution, längs en svårframkomlig väg som den röjer med sin egen levande kraft och har inte ännu upplevt lätta och bekväma dagar.

Det är ett arbete av heroiska och exceptionella män, som bara har varit möjligt under en högst påfrestande kreativ spänning. Bolsjevikpartiet är därför, och kan inte vara, en fridfull och samstämmig skola. Lenin satte sin prägel med ett kreativt ledarskap till kort före sin död, men inte ens under denna extraordinära ledares väldiga och unika auktoritet var våldsamma debatter ovanliga inom partiet. Lenin fick sin auktoritet av egen kraft och behöll den sedan genom sitt överlägsna och perceptiva sinne. Hans åsikter segrade alltid eftersom de bäst korresponderade med verkligheten. Många gånger tvingades han även besegra sina egna löjtnanter i bolsjevikernas gamla garde.

Lenins död, som lämnade posten med en kreativ ledare med väldig personlig auktoritet vakant, skulle ha följts av en period av djup obalans i ett parti som varit mindre disciplinerat och organiskt än det ryska kommunistpartiet. Trotskij stod ut gentemot alla sina kamrater på grund av sin briljanta och distinkta personlighet. Men han saknade en solid och långvarig förbindelse med det leninistiska teamet och hans relationer med majoriteten av dess medlemmar hade varit föga hjärtliga före revolutionen. Trotskij hade, som är välkänt, en nästan individuell position bland ryska revolutionärer fram till 1917. Han tillhörde inte bolsjevikpartiet, vars ledare, även Lenin själv, polemiserade bittert med honom mer än en gång. Lenin uppskattade intelligent och generöst värdet av att samarbeta med Trotskij, vilken själv – som mängden av hans skrivelser om revolutionens ledare visar – oreserverat och utan avundsjuka respekterade en auktoritet utvald till det högst inspirerande och fängslande arbetet av revolutionär medvetenhet. Men även om man kunde radera det mesta av avståndet mellan Lenin och Trotskij, så kunde identifikationen mellan Trotskij och partiet självt inte bli fullständig. Trotskij kunde inte räkna med fullt förtroende från partiet, även om hans insatser som folkkommissarie gav honom enhällig beundran. Partimaskineriet var i händerna på medlemmar i Lenins gamla garde, vilka alltid kände sig en bit distanserade från och främmande till Trotskij, som för sin del inte var benägen att ansluta sig till dem i ett gemensamt block. Dessutom verkar det som att Trotskij inte hade den speciella talang som politiker som Lenin i högsta grad hade. Han vet inte hur han skall samla män; han känner inte till hemligheterna i att hantera ett parti. Hans självständiga position – lika långt från bolsjevism som mensjevism – under åren mellan 1905 och 1917, förutom att vara avskild från det revolutionära teamet som förberedde och realiserade revolutionen med Lenin, måste ha gjort honom obekant med en partiledares konkreta praktik.

Så länge som all revolutionär energi mobiliserades mot reaktionens hot, försäkrade krigets patos bolsjevikernas enighet. Men när väl arbetet med stabilisering och normalisering inleddes, kom skillnaderna mellan individer och tendenser i dagen. Utan en exceptionell personlighet som Trotskij skulle oppositionen ha reducerats till mer modesta former. I så fall skulle det inte ha lett till en våldsam konflikt, men med Trotskij i ledningen slog oppositionen an en upprorisk och stridbar ton, mot vilken majoriteten och regeringen inte kunde vara passiv.

Trotskij är dessutom en kosmopolitisk man. Zinovjev anklagade honom vid ett tillfälle under en kongress för att ignorera och negligera bönderna. Han har hur som helst en internationell känsla för revolutionen, vilket ger honom en prestige på världsarenan men tillfälligt berövar honom styrka i den ryska politiska praktiken. Den ryska revolutionen befinner sig i en period av nationell organisering. Det är inte i nuläget en fråga om att etablera socialismen internationellt, utan att realisera den i en nation som, med 1300 miljoner invånare på två kontinenter, inte konstituerar en geografisk och historisk enhet. Det är logiskt att den ryska revolutionen i detta stadium representeras av en man som mer djupt känner dess nationella karaktär och problem.

Stalin, alltigenom slav¹, är en av dessa män. Han tillhör en falang av revolutionärer som för alltid är rotade i den ryska jorden, medan Trotskij, Radek och Rakovskij, tillhör en falang som tillbringat största delen av sina liv i exil. De var uppburna som internationella revolutionärer i exil, vilket gett den ryska revolutionen dess universella språk och ekumeniska vision. I nuläget, ensamt med sina problem, föredrar Ryssland enklare och mer rena ryska män.

Den ryska revolutionen befinner sig i en nödvändigt försiktig period. Trotskij, personligt avskild från Stalins läger, är en ytterlighetsfigur i stadiet av nationellt fullbordande. Man ser honom som destinerad att sprida det socialistiska evangeliet i triumf genom Europa, med napoleonsk energi och majestätiskhet, i ledningen för Röda Armén. Det är inte lätt att se honom i den modesta rollen som minister i normala tider. NEP dömer honom att återvända till sin stridande position som polemiker.

Lästips – av och om José Carlos Mariátegui

Michael Löwy: [Introduktion – Marxismens historia i Latinamerika](#)

Guido Hernández: [José Carlos Mariátegui – Bortglömd peruansk revolutionär](#)

Marc Becker: [José Carlos Mariátegui. Latinamerikansk marxistisk pionjär](#)

Mariátegui:

[Förord till ”Storm över Anderna”.](#)

[Urfolksfrågan i Latinamerika.](#)

[Den latinamerikanska socialistiska revolutionen.](#)

[Antiimperialistisk ståndpunkt.](#)

¹ Benämningen ”slav” eller ”slaver” betecknar en språklig tillhörighet och personer som talar ett slaviskt språk. Det är alltså inte benämningen på något folk eller någon nation. (Wikipedia)